

СЕМАНТИКА ПОРІВНЯЛЬНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ КОМПОНЕНТОМ «НАЗВА КВІТКИ»: ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ (на матеріалі української, англійської та французької мов)

Стаття присвячена дослідженню семантичних відношень стійких порівнянь із компонентом «назва квітки». На матеріалі української, англійської і французької мов виявлено універсальні та етноспецифічні риси у семантиці порівняльних фразеологічних одиниць.

Ключові слова: фразеологізм, порівняльна фразеологічна одиниця, стійке порівняння, квітка, флоролексема.

У світлі сьогоденної антропоорієнтованої лінгвістики дослідження порівнянь не втрачає своєї актуальності, адже у процесі пізнання та інтерпретації навколишнього світу людина порівнює його об'єкти і явища, зіставляючи їх між собою за певними ознаками. Вивченням порівняльних фразеологічних одиниць (далі – ПФО) займалось досить багато науковців, зокрема М. Алефіренко, А. Найда, Л. Лисенко, Г. Ісіна, К. Нагаєва та ін. На сьогодні залишається відкритим питання зіставного дослідження семантики фразеологізмів, зокрема, стійких порівнянь на матеріалі мов слов'янської, германської та романської груп.

Актуальність нашої статті зумовлена потребою в контрастивному аналізі порівняльних фразеологічних одиниць на матеріалі різносистемних мов – української, англійської та французької. Порівняльні звороти дають можливість дослідити як універсальні культур європейських народів, так і специфіку кожної з них. Ці фразеологічні одиниці служать для образного опису ознак об'єктивного світу. Референтами таких ознак є, як правило, ті об'єкти довкілля, що притаманні ландшафту, у якому проживають носії тієї чи іншої мови. У цьому руслі нам видається цілком слушною думка О. Левченко: «Дослідження стійких порівнянь, які унаочнюють приписування атрибутів, свідчить, що існує декілька прототипних референтів для певної ознаки» [2, с. 709]. В той же час, один і той же образ може виражати декілька ознак.

Виходячи із цього, ми поставили перед собою мету: дослідити типологію значень фразеологічних порівнянь. Реалізація цієї мети ставить перед нами наступні завдання: 1) виявити коло референтів, що виражають певні ознаки у структурі стійких порівнянь; 2) встановити типологію цих ознак; 3) визначити універсальні та етноспецифічні риси семантики стійких порівняльних зворотів; 4) виявити засоби вираження значення фразеологічних порівнянь у досліджуваних мовах.

Об'єктом нашого дослідження виступають ПФО із компонентом «квітка» в українській, англійській і французькій мовах.

Предмет дослідження – засоби образного позначення референтом «назва квітки» у структурі стійких порівняльних зворотів.

У нашій розвідці під компонентом «квітка» ми вважаємо не тільки частину рослини, що виростає на кінці стебла або гілки, але й саму квітучу трав'янисту рослину, тобто так, як це вже сформовано у свідомості європейців.

Наявність усталеного кола еквівалентних між собою за значенням референтів для певної ознаки є основою для виокремлення груп фразеологічних порівнянь із схожими значеннями. Отримані в результаті дослідження дані показують, що найвагоміша частка стійких порівнянь має значення, що стосуються лексико-семантичної групи «людина».

Врода. У цій групі нами зафіксовані порівняння лише в українській та англійській мовах. Предметом порівняння є дівоча / юнацька краса, яка ототожнюється із квіткою. Спільним для двох мов компонентом порівняльного звороту є *Rosa*: укр. *гарна, наче розса*; англ. *fair as a rose*. Специфічними компонентами для української мови є гіперонім (*гарна, як квітка гайова; гарна, як квітка в полі*) та *Paraver* (*гарна дівка, як маківка; гарний, як мак городній; дівки в хоріводі – наче маків цвіт на городі; як мак у полі*). Щодо англійської мови, то для неї притаманним є компонент *Lilium*: *fair as a lily*.

Колір обличчя. Найвагомішою є група порівнянь, що мають значення «червоний (від хвилювання, сорому тощо) колір обличчя». Універсальним компонентом для усіх досліджуваних нами мов є *Paraver*: укр. *почервоніє, як мак*; англ. *turn red as a poppy*; фр. *rouge comme un coquelicot*. В українській та англійській мовах зафіксовано спільний компонент *Rosa*: укр. *червона, як розса*; англ. *as red as a rose*. Специфічним для французької мови є вживання у структурі порівняння *Raeonia*: *kte rouge comme une pivoine; rouge comme une pivoine*.

Спорадичними є фразеологічні порівняння на позначення білого кольору обличчя та синього кольору очей. Компонентами цих порівняльних зворотів є відповідно *Lilium* та *Centaurea*: фр. *blanc comme un lis*; укр. *очі сині, як волошки в житі*.

Вік. У цій групі ПФО виокремлюються дві підгрупи: 1) молодість, гарне самопочуття; 2) плінність часу, скороминучість молодості. Перша з них актуалізується метафорами. В українській мові – це граматичне дієслово «цвісти» та іменник «цвіт». Компонентом порівняння в усіх зафіксованих нами випадках є *Paraver*: *цвісти, як мак; цвіте, як маківка; як мак цвіте; мов маків цвіт*. В англійській та французькій – метафоричні епітети-кореляти *fresh / frais*. Щодо, флоролексеми, то вона є однаковою – *Rosa*. Пор.: англ. *fresh as a rose*; фр. *kte frais comme une rose; frais comme une rose; fraoche comme une rose*.

Крім того, для англійської мови є характерним вживання гіпероніма як компоненту (*fresh as a flower; fresh as flowers in may*) та *Bellis* (*fresh as a daisy; to be fresh as daisy*).

Щодо другої підгрупи, то вона зафіксована нами лише в українській мові. Компонентом порівняльного звороту в усіх випадках є *Paraver*: *дівочий вік – як маків*

цвіт; пішов мій вік, як маків цвіт; сей світ – як маків цвіт; вдень цвіте, а вночі опаде; цей світ – як маків цвіт.

Стан людини. У цій групі кількість стійких порівнянь є спорадичною. Виявлено в українській мові ПФО має значення: «міцний сон» із компонентом *Paraver*: як після маківки. Французьке порівняння має у своїй структурі порівняльний зворот із компонентом *Calendula*; його значення «жовтизна обличчя (від хвороби)»: *jaune comme (un) souci*.

Характер людини. Ця група фразеологічних порівнянь є характерною лише для англійської та французької мов. Варто відзначити універсальний для них порівняльний зворот із компонентом *Lilium*. Пор.: англ. *pure as a lily*; фр. *pur comme un lis*. Крім того, у французькій мові виявлено стійке порівняння із компонентом *Viola*: *timide comme une violette*. У цих випадках слова-кореляти, що вказують ознаку порівняння, є метафорами. Усі наведені нами приклади мають значення «сором'язливість, боязкість, невинність».

Інтелект. У цій групі зафіксовано лише одне фразеологічне порівняння, яке має значення «нерозумна людина»: *голівочка – як маківочка, хоч витруси та викинь*.

Соціальні відношення. Цю групу фразеологічних порівнянь вирізняє яскраво виражена специфіка: збіги у семантиці зафіксовано нами лише в українській та французькій мовах. Недоречні вчинки у стосунках між людьми виражено порівняннями із компонентом *Paraver* в українській мові: *вискочити як голій з маку; вискочити як козак Кузьма з маку*. Значення недоречності у французькій ПФО виражено вживанням у порівняльному звороті гіпероніма: *arriver comme une fleur*. Крім того, у французькій мові нами зафіксовано порівняння із значенням «недбалість, безвідповідальність». Компонентами порівняльних зворотів є гіперонім та *Rosa*. Пор.: *s'amener [arriver] comme une fleur; s'en moquer comme un chien d'une botte de roses; s'en soucier comme un chien d'une botte de roses*.

Стосунки між людьми у соціальних групах. У групі із такою семантикою нами зафіксовано стійкі порівняння в українській мові і лише одне в англійській. Компонентами порівняльних зворотів є гіпероніми-кореляти «квітка/ flower» та *Paraver* і *Rosa* в українській мові. Пор.: укр. *яке дерево, такі й його квіти, який батько, такі й його діти; діти – як квіти: поливай, то ростимуть (виховання дітей); чужі жінки – як маківки, а моя – як опуда; за добрим мужем жінка як ружа; дівчина – як квіточка: з нею рай, а чужої молодіці не займай (подружні стосунки); комусь – як повітка, а мені – як квітка; людям як повітка, а мені як квітка (кохання)*; англ. *as welcome as flowers in May* (доброзичливе ставлення).

Із значенням «соціальний статус людини (бідність)» нами виявлено лише одне порівняння із компонентом *Paraver* в українській мові: *такий бідний, як мак начетверо*.

Крім вже вищезгаданої ЛСГ «Людина» нами встановлені ще порівняння, що репрезентують інші групи – «Кількість» та «Погода», але вони є спорадичними і специфічними лише для української мови. Усі ці ПФО мають компонент *Paraver*. Пор.: *як за гріш маку; мала жєнихів, як маку (багато); як мак начетверо (мало); тиха погода, хоч мак сій; тиша, хоч мак сій*.

Отримані дані дослідження представлено нами в таблиці № 1.

Як видно, повний збіг у виборі компоненту «назва квітка» зафіксовано лише в одному випадку: це – Papaver, який вживається у порівнянні на позначення червоного кольору обличчя. Встановлено наступні часткові збіги у різних мовах: українська й англійська: Rosa – позначення краси та червоного кольору обличчя; англійська та французька: Rosa – позначення молодості; Lilium – позначення сором'язливості.

Щодо позначення однією й тією флоролексемою різних ознак, то ця тенденція є найяскравішою в українській мові: назва квітки Papaver втілює значення «зовнішність (краса, колір обличчя)», «вік (молодість, плинність часу)», «стан (сон)», «низький інтелект», «соціальні відношення (недоречні вчинки, подружні стосунки, бідність)»; Rosa – «зовнішність (краса, колір обличчя)», «соціальні відношення (подружні стосунки)»; гіперонім – «зовнішність (краса)», «соціальні відношення (виховання дітей, подружні стосунки, кохання).

Таблиця № 1

**Типологія назв квіток як референтів,
що виражають ознаки у структурі фразеологічних порівнянь**

№	Значення	Укр. мова	Англ. мова	Фр. мова
1.	Людина			
1.1	Зовнішність			
1.1.1	Краса	гіперонім, Papaver, Rosa	Lilium, Rosa	-
1.1.2	Колір обличчя	Papaver, Rosa		
1.1.2.1	червоний	Papaver, Rosa	Papaver, Rosa	Papaver, Paeonia
1.1.2.2	білий	-	-	Lilium
1.1.3	Колір очей	Centaurea		
1.1.3.1	синій	Centaurea	-	-
1.2	Вік	Papaver		
1.2.1	молодість	Papaver	гіперонім, Bellis, Rosa	Rosa
1.2.2	плинність часу	Papaver	-	-
1.3	Стан	Papaver		
1.3.1	Хвороба	-	-	Calendula
1.3.2	Сон	Papaver	-	-
1.4	Характер	-		
1.4.1	сором'язливість	-	Lilium	Lilium, Viola
1.5	Інтелект	Papaver		
1.5.1	низький	Papaver	-	-
1.6	Соціальні відношення			
1.6.1	Недоречність	Papaver	-	гіперонім
1.6.2	Безвідповідальність	-	-	гіперонім, Rosa
1.6.3	Стосунки між людьми			
1.6.3.1	виховання дітей	гіперонім	-	-
1.6.3.2	подружні стосунки	гіперонім, Papaver, Rosa	-	-
1.6.3.3	кохання	гіперонім	-	-
1.6.3.4	доброзичливість	-	гіперонім	-
1.6.4	Соціальний статус			
1.6.4.1	бідність	Papaver	-	-
2.	Кількість			
2.1	велика	Papaver	-	-
2.2	невелика	Papaver	-	-
3.	Погода	Papaver		
3.1	тиха	Papaver	-	-

В англійській мові *Rosa* позначає «зовнішність (краса, колір обличчя)», «вік (молодість)»; гіперонім – «вік (молодість)», «соціальні відношення (доброзичливість)»; *Lilium* – «зовнішність (краса)», «характер (сором'язливість)».

У французькій мові коло однакових флоролексем на позначення різних ознак є таким, як і в англійській, але спостерігаються розбіжності між цими мовами. Пор.: *Rosa* – «вік (молодість)», «соціальні відношення (безвідповідальність)»; гіперонім – «соціальні відношення (нероречність, безвідповідальність)»; *Lilium* – «зовнішність (колір обличчя)», «характер (сором'язливість)».

Щодо семантики порівняльних фразеологічних одиниць, то повний збіг зафіксовано лише у двох випадках: «червоний колір обличчя» і «молодість».

Універсальними референтами, що виражають ознаки у структурі фразеологічних порівнянь, є гіперонім, *Rosa* та *Paraver*. Специфічними референтами є *Sentaurea* (в українській мові), *Bellis* (в англійській мові). Найяскравіша тенденція у специфіці вибору таких референтів простежується у французькій мові, де нами зафіксовано три флоролексеми: *Calendula*, *Paeonia*, *Viola*.

Перспективою наших подальших розвідок ми вважаємо зіставне дослідження семантики різнотипних фразеологічних одиниць, включаючи ідіоми та паремії.

Література

1. *Алефіренко М. Ф.* Від порівняння до нового значення слова / М. Ф. Алефіренко // *Культура слова.* – 1977. – Вип. 13. – С. 87–92.

2. *Левченко О.* Специфіка прототипних уявлень / О. Левченко // *Ucrainica III Souinasna ukrainistika. Problemy jazyka, literatury a kultury.* – 2 iast – Olomouc, 2008. – С. 705–709.

3. *Лисенко Л.* Структурні типи порівняльних фразеологічних одиниць (на матеріалі англійської, німецької та української мов) / Л. Лисенко // *Наукові записки.* – Випуск 89 (3). – Серія : Філологічні науки (мовознавство) : У 5 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – С. 90–96.

Aleksakhina T. The semantics of comparative idioms with the component «the name of a flower»: a comparative aspect which is based on Ukrainian, English and French

The article is devoted to the semantic relations of stable comparison with the component «the name of a flower.» It is found universal ethnospecific characteristics in the semantics of comparative idioms on the material of the Ukrainian, English and French.

Key words: idiom, comparative phraseological unit, stable compared, the name of a flower, florolexeme.

Алексахина Т. А. Семантика сравнительных фразеологических единиц с компонентом «название цветка»: сопоставительный аспект (на материале украинского, английского и французского языков)

Статья посвящена исследованию семантических отношений устойчивых сравнений с компонентом «название цветка». На материале украинского, английского и французского языков обнаружены универсальные и этноспецифические черты в семантике сравнительных фразеологических единиц.

Ключевые слова: фразеологизм, сравнительная фразеологическая единица, устойчивое сравнение, название цветка, флоролексема.